

ВІДГУК

офіційного опонента **Лук'янченка Миколи Івановича**, доктора педагогічних наук, професора, директора навчально-наукового інституту фізичної культури і здоров'я Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, на дисертацію **Білавича Івана Васильовича «Розвиток суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.)»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність обраної теми. Сьогодні, як ніколи, актуалізується проблема здоров'язбереження українства, адже здоров'я нації – це істотний показник суспільного, економічного, культурно-освітнього розвитку держави, де здоров'я дітей – її майбутнє. Проблема здорового способу життя дітей та юнацтва набула такої актуальності, що нині говоримо про неї як про глобальну загрозу всієї нації (сучасна ситуація обтяжується високими показниками захворюваності, зниженням якості медичного обслуговування, погіршенням екологічної ситуації, морально-духовною кризою тощо). Ведення військових дій на сході держави актуалізує потребу в медичній опіці військовиків, реабілітації воїнів, звільнених у запас, інвалідів, переселенців, мешканців прифронтових зон, удів і сиріт, дітей з тимчасово окупованих територій України та внутрішньо переміщених сімей, а також у профілактиці недуг, санітарно-гігієнічному просвітництві, оздоровленні цих категорій громадян. Отож поступове усвідомлення на державному рівні значущості профілактики, збереження, підтримки та відновлення здоров'я нації передбачає знаходження шляхів підвищення у дітей та дорослих усвідомлення цінності здоров'я, здорового способу життя як найвищих суспільних та індивідуальних цінностей, а відтак і належного медичного забезпечення та лікарської опіки. Постає нагальна потреба в підготовці медичних працівників до організації медичної опіки цивільного населення за

умов війни та випрацювання нових освітніх програм для підготовки медиків-волонтерів, військових медиків. Одним зі шляхів виходу з цієї ситуації, як стверджує дисертант, є виховання «лікаря-суспільника» як людини-патріота, громадянина, громадського просвітника, волонтера, здатного удосконалити сільську медицину, зробити її доступною і високоякісною.

Тому за сучасних умов актуалізується історичний досвід діяльності українських культурно-освітніх, дитячо-юнацьких, благодійницьких, інших громадських організацій Галичини наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст., які виробили ефективні форми, оригінальні механізми, засоби масового медичного просвітництва й опіки дітей та дорослих, зуміли мобілізувати національний потенціал українства на розв'язання життєво важливих завдань щодо збереження його генофонду. Дисертаційна робота І. В. Білавича є актуальною та слугує вагомим науковим доробком до праць, присвячених окресленій проблемі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Належний ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження дисертанта підтверджується, по-перше, методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження; по-друге, системним аналізом теоретичного матеріалу; по-третє, міждисциплінарним підходом до висвітлення наукової проблеми. Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідницьких робіт кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка на тему «Українська освіта в контексті трансформаційних суспільних процесів». На основі аналізу широкого комплексу джерел (25 фондів архівів України: Центрального державного архіву вищих органів влади України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, державних архівів Львівської та Івано-Франківської областей та ін.; документів і матеріалів бібліотек Києва, Львова, Івано-Франківська, Тернополя; понад 50 тогочасних періодичних видань; звітів з діяльності та

статутів українських громадських товариств; хронік, навчальних планів, програм освітніх закладів Галичини тощо) І. В. Білавич ґрунтовно висвітлив внесок лікарів, педагогів, громадських і релігійних діячів регіону кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. у теоретичну розробку проблеми здоров'язбереження українства. Систематизація і предметне вивчення 818 джерельних матеріалів забезпечили репрезентативність її дослідницької бази, достовірність результатів дисертаційної роботи.

Цьому сприяло і застосування відповідного наукового інструментарію, який складається із вдало дібраних автором методів наукового пізнання, а саме: *бібліографічний і конкретно-пошуковий* – забезпечили відбір, систематизацію джерельних матеріалів і їхній аналіз; *хронологічний* – уможливив визначати етапи, напрями розвитку медичної опіки дітей і дорослих у Галичині досліджуваного періоду; *статистичного, порівняльного аналізу* – дали підстави для комплексного вивчення і зіставлення різних проблеми медичної освіти й охорони здоров'я; *контент-аналізу* – створили підґрунтя для всебічного осмислення і виявлення загальних тенденцій, особливостей, здобутків та прогалин діяльності з розвитку української системи медичної освіти й опіки дітей і дорослих Галичини наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. та ін.

Найбільш істотні наукові результати полягають у систематизації та узагальненні розвитку суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині в педагогічній теорії та практиці України (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.); визначенні понять «медична опіка», «суспільна медична опіка» як історико-педагогічних феноменів; виокремленні чинників та обґрунтуванні періодизації розвитку суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині досліджуваного періоду; розкритті змісту, напрямів, форм, засобів громадського медичного просвітництва українського населення краю (кінець ХІХ ст. – 1939 р.); окресленні концептуальних засад і продуктивного досвіду здоров'яорієнтованих громадських ініціатив для дітей і дорослих

Галичини досліджуваної доби, які доцільно творчо використати за сучасних умов.

Нові факти, одержані здобувачем. У результаті комплексного аналізу дисертантом розроблено теоретико-методичні засади, що розкривають наукову проблему; здійснено цілісне комплексне дослідження медичної опікунсько-виховної роботи українських громадських станових (професійних), релігійних, культурно-просвітницьких інституцій («Народна лікарня», Українське лікарське товариство (УЛТ), Українське гігієнічне товариство (УГТ), «Медична громада», «Відродження» та ін.) у Галичині наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст.; до наукового обігу введено нові матеріали про медичну опіку та захист зростаючої особистості в дитячих та юнацьких товариствах, медичну допомогу матерів та дітей, гігієнічне виховання жінки, здоров'язбереження у Католицькій акції української молоді (КАУМ) «Орли», твори здоров'язбережувального змісту як літературне явище XX ст., співпрацю українських та окремих польських лікарів на ниві охорони здоров'я та ін.; новий рівень розвитку отримало дослідження діяльності українських громадських товариств з організації суспільної медичної допомоги та боротьби за здоровий спосіб життя галичан; укладено перелік праць окремих представників суспільного медичного просвітництва (Т. Бурачинський, Ю. Каменецький, В. Крушельницька, І. Куровець, С. Парфанович); актуалізовано 54 періодичні видання, які порушували різні аспекти проблеми суспільної медичної опіки; визначено концептуальні характеристики періодизації розвитку суспільної медичної опіки в зазначених хронологічних межах тощо; показано внесок лікарів у розвиток українського тіловиховного руху, зокрема їхня діяльність у спортивних товариствах, на ниві фізичного виховання дітей, юнацтва та дорослого населення, громадського просвітництва тощо.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Доволі репрезентативною є база впровадження результатів дослідження І.В.Білавича у вісьмох навчальних закладах різного рівня, у т. ч. і медичних

вишах, а також здійснена на 28 науково-практичних конференціях різного рівня апробація результатів дослідження. Значення здобутих результатів рецензованого дисертаційного дослідження для української педагогічної науки бачимо насамперед у тому, що теоретичні і практичні положення та висновки щодо концептуальних засад розвитку суспільної медичної опіки дітей та дорослих становлять теоретичну і методичну базу для подальших досліджень з проблеми здоров'язбереження українства.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Аналіз змісту роботи доводить, що здобувачеві вдалося якісно розкрити теоретико-методологічні засади, зокрема, систематизувати й проаналізувати репрезентативну джерельну базу та визначити науково-теоретичний інструментарій, підходи і концепти, які створили необхідне підґрунтя для всебічного, глибокого розв'язання визначених завдань дисертаційної роботи. Особливо цінним вважаємо здійснений дефінітивний аналіз понять «опіка», «суспільна опіка», «лікарська опіка» тощо, зіставлення їх сутнісно-змістового наповнення за досліджуваного періоду та в сучасній науці.

Важливим є визначення дисертантом низки концептуальних положень дослідження, згідно з якими: а) суспільна медична опіка в Галичині в другій половині XIX – 30-х рр. XX ст. еволюціонувала в контексті зближення медичного, освітнього й громадсько-просвітницького компонентів; б) поглиблювалася «педагогізація» українського суспільного медичного руху, що знайшло відображення у залученні до нього лікарів і студентів-медиків; в) посилювалися тенденції щодо омолодження, «гендерного вирівнювання» (через збільшення кількості жінок), демократизації (через вливання освітян, письменників-педагогів, селян, ремісників, духовенства) українського суспільного медичного руху, який охопив усі соціальні верстви та важливі сфери національного життя (освіту, позашкільні заклади, спорт) тощо. На цій основі автор обґрунтовує концепт «опікунської медицини», що ґрунтувалася на засадах національної автаркії та формуванні ціннісних

орієнтацій щодо збереження фізичного, морального, духовного здоров'я молоді й дорослих.

І.В. Білавич на широкій джерельній базі (818 позицій) проаналізував систему суспільної медичної опіки в Галичині наприкінці ХІХ ст. – у 1939 р., у регіональному західноукраїнському вимірі він підійшов до визначення передумов становлення і розвитку руху за здоров'язбереження українства, розкрив тенденції формування його інституційної структури, проаналізував лікувально-профілактичний, громадсько-просвітницький, консультативно-освітній напрями та науково-освітню діяльність українських медиків тощо. Про намагання цілісно дослідити порушену проблему засвідчує низка підходів і напрацювань дисертанта:

1) позитивне враження справляє висвітлення системи медичного просвітництва і здоров'язбереження українців та аналіз національних інституцій відповідного спрямування (Товариство галицьких лікарів, Лікарська комісія НТШ, «Медична громада», «Поліклініка Львівська», «Народна лічниця», УЛТ, УГТ, «Відродження» та ін.);

2) на увагу заслуговує відображення дослідником процесу зародження української науки, аналіз добродійної жертвовної праці українських лікарів (Є. Озаркевич, Я. Окуневський, С. Окуневська-Морачевська, І. Горбачевський, С. Парфанович та ін.), що стало основою формування національної громадської системи охорони здоров'я, альтернативної державній. Зокрема, висвітлення діяльності інституції «Народна лічниця», що надавала опіку населенню незважаючи на вік та соціальне й національне походження; Української поради матерів, що надавала безкоштовну медичну опіку і консультації з догляду за дітьми; Українського горожанського комітету, який перебрав на себе державні функції соціального захисту полонених, інтернованих, військовиків-інвалідів, дітей-сиріт та вдів; товариств «Медична громада», «Відродження», УЛТ, УГТ, які розгорнули масштабну медично-просвітницьку працю у середовищі українського

юнацтва і дорослих краю; кооперативів здоров'я, які поширювали європейський досвід суспільної медичної опіки;

3) науковим здобутком є ґрунтовна характеристика виокремлених автором періодів розвитку суспільної медичної опіки, які увиразнюються через з'ясування її змісту, інституційних складників, методи і форми;

4) беззаперечну цінність має міждисциплінарний підхід, що дав можливість підготувати дисертаційне дослідження на перетині історико-педагогічної науки, медицини, інших галузей знань, уможливив дисертантові висновки про те, що потужним струменем руху за здоров'язбереження дітей і дорослих у Галичині хронологічно визначеного періоду стала діяльність українських письменників і педагогів (Ю. Шкрумеляк, В. Жуковецька, Марійка Підгірянка, О. Дучимінська, К. Малицька, І. Блажкевич, А. Лотоцький та ін.), які здійснювали цілеспрямовану підготовку дитячої художньої і навчальної літератури. У цьому контексті особливу цінність мають укладені додатки А, К, Р, Ц та ін., які увиразнюють авторські здобутки на ниві дослідження порушеної проблеми (переліки назв праць українських лікарів, освітніх і громадських діячів, письменників, педагогів здоров'язбережувальної тематики (маловідомі чи зовсім не відомі загальної));

5) на особливу увагу заслуговує висвітлення І.В. Білавичем такого унікального суспільного явища українства, як рух за здоровий спосіб життя, який виступив складником українського національного руху в контексті ідеологічної концепції національної автаркії. Дисертант переконливо довів, що «опертя на власні сили» в розбудові суспільної медичної опіки демонстрували не тільки українські інституції лікарського спрямування, а також ті громадські організації, у лавах яких гуртувалися далеко не лікарі, а студенти-медики, освітяни, «поступове» селянство, національно свідоме організоване жіноцтво, студентство, українське юнацтво, християнська юнь та ін. (Союз українок, «Сільський господар», УПТ «Рідна школа», «Просвіта», «Академічна громада», Товариство імені Петра Могили, «Пласт», КАУМ «Орли» та ін.). Феномен руху за здоров'язбереження в Галичині, як цілком слушно стверджує

автор, полягав у масовості, всеохопності різних верств населення, йому властива така особливість, як «омолодження», тобто підлітки та юнацтво активно й абсолютно добровільно і свідомо долучалися до боротьби за здоровий спосіб життя. Мовиться не тільки про абстиненцію (відмову від вживання алкоголю та тютюнокуріння), а й про включення в тіловиховний рух, заняття «руханкою» (фізкультурою), спортом, рух «за гігієну», оздоровлення дітей та дорослих в «оселях», «живцях» тощо.

Науково вартісним вважаємо третій розділ дисертації – «Громадський рух за здоров'язбереження українців досліджуваного періоду», у якому не тільки проаналізовано зміст, методи, форми санітарно-гігієнічного навчання і виховання, антиалкогольного просвітництва та інші складники й аспекти цього руху, а й актуалізовано можливості використання продуктивного історичного досвіду за умов сьогодення.

Умотивованим є висновок автора про те, що відновлені за доби незалежності України НТШ у Львові, Шпиталь імені митрополита Андрея Шептицького та Українське лікарське товариство у Львові, інші громадські ініціативи засвідчують тяглість ідеї суспільної медичної опіки, спадкоємність традицій, генетичний зв'язок між поколіннями. Усе це проектує можливі вектори використання надбань минувшини щодо здоров'язбереження українства для розв'язання пріоритетних завдань освіти і виховання в сучасному соціально-педагогічному просторі України.

Насамкінець зазначимо, що в мовностилістичному оформленні дисертаційної роботи враховано й дотримано всіх вимог наукового стилю мовлення, відтак логічну структурованість виконаного дослідження забезпечують ґрунтовні висновки, увиразнюють численні рисунки, таблиці.

Окремої позитивної оцінки заслуговують об'ємні змістовні додатки, які логічно доповнюють виклад основного матеріалу і є важливим інформативним, аналітико-узагальнювальним науковим джерелом, що містить маловідомі факти з історії українського руху за здоров'язбереження, праці лікарів, педагогів, громадських діячів, тематичні художні твори тощо.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні положення дисертації І. В. Білавича достатньо повно висвітлено у 27 публікаціях, серед яких: 1 монографія (розділ); 7 статей у провідних наукових фахових виданнях України; 10 публікацій – у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, що індексуються в наукометричних базах; 6 статей і тез апробаційного характеру та 3 статті, які додатково відображають результати дослідження.

Оцінка змісту й оформлення дисертації та автореферату. Дисертація та автореферат написані досить грамотно й оформлені згідно з вимогами «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації, які викладені повно й докладно та належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертантом результатів, необхідно назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

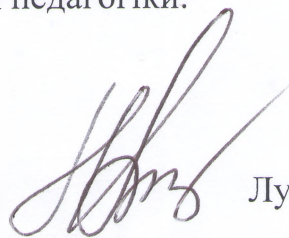
1. Ширшого представлення в роботі потребує висвітлення наукових здобутків українських лікарів у галузі здоров'язбереження.
2. Було б доцільно ґрунтовніше розкрити роль і місце знань з народної медицини (традиційної) у системі суспільного медичного руху в Галичині.
3. Авторіві вартувало б предметніше з'ясувати прогалини та недоліки у здійсненні суспільної медичної опіки дітей та юнацтва в Галичині досліджуваного періоду, позаяк в роботі акцентується лише на її успіхах.
4. На нашу думку, необхідно глибше розкрити розвиток суспільної медичної опіки за доби ЗУНР.
5. Дисертант обійшов увагою таку проблему, як здійснення медичної опіки над неповносправними дітьми та дорослими.

6. Робота тільки б виграла, якби здобувач більш виразно розкрив вплив зарубіжної реформаторської педагогіки, європейських наукових здобутків на розвиток суспільної медичної опіки в Галичині (кінець XIX ст. - 1939 р.).

Утім, висловлені міркування та пропозиції не знижують загалом високої оцінки дисертаційного дослідження як цілісного наукового доробку, виконаного І. В. Білавичем на належному методологічному рівні, що відзначається високою дослідницькою культурою. Аналіз дисертації, автореферату, опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Розвиток суспільної медичної опіки дітей та дорослих у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.)» є завершеним, фундаментальним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Ураховуючи вищезазначене, рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам МОН України та пп. 9,11,12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій та відповідають паспорту обраної спеціальності, а її автор Білавич Іван Васильович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук,

Лук'янченко Микола Іванович

професор, директор навчально-наукового

інституту фізичної культури і здоров'я

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

